

ПРОБЛЕМИ КУЛТУРЕ ПИСМЕНОГ ИЗРАЖАВАЊА У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

Марина В. Златић, Јелена Ђ. Ђорђевић

Сажетак: У раду се разматра питање културе писменог изражавања ученика основне школе. Полазећи од чињенице да наставна пракса све више указује да познавање правописа ученика основне школе представља најслабију карику у настави српског језика, настојали смо да опишемо проблем, укажемо на могуће узроке, предложимо мере и све то покажемо на конкретним примерима ученичких задатака. Наше микроистраживање је показало да је познавање правописних норми ученика основне школе на много нижем нивоу но што се претпостављало и да представља озбиљну сметњу у настави језика, али и у другим областима васпитно-образовног процеса.

Кључне речи: Култура писменог изражавања, настава, правопис, стил, језик, основна школа.

Култура говора, култура писменог изражавања и култура читања данас преживљавају својеврсну кризу. Криза је захватила све сегменте образовања од основне школе до факултета. Ученички писмени задаци су све краћи и све неписменији, говор је осиромашен и смушен, претрпан жаргонизмима и туђицама, а књига више није „најбољи друг“ (Ђорђевић, 2013) већ омрзнути предмет и реликт прошлости. На многим саветовањима и стручним семинарима проблем је уочен, уочене су и последице, предлагане су мере, али се суштински није много урадило. Поправљање дела процеса образовања подразумева стратегију и систем. За тако крупне и широке захвате у образовању потребно је време, потребни су тимови стручњака и тимови практичара. То значи да најпре треба извршити ревизију наставних планова и програма, уџбеника и приручника, а потом снажном кампањом и едукацијом кренути у правцу самих наставника практичара и самих ученика.

Центар свих активности требало би да буде основна школа будући да се темељи писмености и описмењавања постављају баш ту.

Давно је позната она констатација да оно што се не научи у основној школи, не научи се никад више. „Језичка писменост је прва на листи циљева целокупног процеса васпитања и образовања. Системом образовања и васпитања обезбеђује се стицање језичке, математичке, научне, уметничке, културне, здравствене, еколошке и информатичке писмености, неопходне за живот“. (Закон о основама система образовања и васпитања, 2003).

Настава српског језика у основним и средњим школама почива на стандардном језику. Стандардни језик је нормирани језички облик који у одређеној културно-друштвеној заједници има функцију општег инструмента различитих видова језичке комуникације (Šipka, 2008).

Примери из непосредне школске праксе и нека истраживања указују је ниво писмености школске популације забрињавајући. Почетком деведесетих година прошлога века спроведено је испитивање основне језичке писмености. Према резултатима овог испитивања половина испитаника решава око 50% и 70% захтева којима је мерена функционална језичка писменост у области језика. Најбоље резултате ученици постигли су у правопису, у граматици, потом у књижевности, а најлошије у речнику. Добар успех у школи обезбеђује да успешно реше око 50% задатака. Међутим, ако ученик има бољи школски успех то му није гарантовало и виша постигнућа на тесту из српског језика.

Резултати последњих опсежнијих широк истраживања потврђују видљиве недостатке у учењу српског језика у школи. Посебно су индикативни налази међународног пројекта PISA у којем је у два циклуса, 2003. и 2006. године, испитивано разумевање прочитаног, математичка и научна писменост ученика старости петнаест година. Испитивањем је обухваћено око 6.000 ученика у Србији, а налази показују да су ученици најлошије знање показали у области разумевања прочитаног (Pavlović-Babić i Baucal, 2009). Половина ученика налази се на првом и другом нивоу постигнућа од могућих пет, што заправо значи да уме само да репродукује оно што су прочитали, а чак 20% ученика не успева да реши ни најједноставније задатке у којима се тражи разумевање прочитаног. Између два истраживања забележен је статистички значајан пад у разумевању прочитаног. Закључци истраживања указују да у нашој школи нису адекватно подржане различите врсте читања и препоручено је да се развојем способности за читање и разумевање прочитаног баве наставници свих наставних предмета.

Јасно је да се усмено и писано изражавање не могу одвојити ни у животу ни у школи. Они се међусобно условљавају и зависе једно од

другог. Писани језик је сложенији од говорног, јер се у њему мора све изразити речима док је говор помогнут мимиком, паузама, и гестикулацијом. Речи у писаном језику морају бити тачно написане, морају бити распоређене у синтаксички редослед. Написано (текст) је апстрактнији и дете се не може ослонити на ситуационе елементе који могу помоћу у споразумевању. Пракса показује да један део ученика тешко обликује своју мисао у писану реч и синтаксичку смисаону целину. Преовладава мишљење да се последње генерације основаца не школују и васпитавају на језику књижевноуметничких дела већ на језику медија, језику ужих друштвених група где доминира арго, језику друштвених мрежа и СМС порука у којима има и елемената примитивних писама из прошлости и пиктографије.

Садржаји из правописа у наставној пракси су мало заступљени, а у завршним разредима нису систематизовани. Ученицима се у непосредној настави нуди мало примера чиме се, ионако малим избором у приручницима, правописно знање не претвара у правописну навику. Прегледање и исправљење домаћих задатака, због објективног недотатка времена се обавља повремено и површно, а правопис у ученичким писменим задацима се третира традиционалистички по принципу није – него. Неписменост и непознавање правописа код ученика, али и код наставника више се не сматра категоријом која дискредитује. Свест да је срамота бити неписмен данас је релативизирана и сматра се неком врстом немара. Оно што ученици испишу у мејловима и СМС порукама преноси се и у њихове писмене задатке. Медијско форсирање рђавог говора и глорификовање неписмених, муцавих и смушених представља неку врсту друштвене забаве која се брзо преноси и на школску популацију.

Пракса потврђује да се још у млађим разредима почиње избегавање писаних слова и прелази на употребу штампаних. Некад се то сматрало првим знаком неписмености. Тај необавезујући моменат преноси се и на поштовање ортографије, а резултат је да многи ученици убрзо заборављају и како се пишу поједина слова ћириличног писма. После учења другог писма запажа се и појава мешања латинице и ћирилице што ће показати и наше истраживање.

Стил ученичких писмених задатака у значајном броју је веома лош. Највеће мањкавости има у лексичком подручју. Активни речник је сиромашан па се онда лако посеже за неодговарајућим синонимима или се прелази на смушено и рогобатно описивање појаве или радње. Реченица је обично дуга, а конгруенција неправилна. Има и случајеве

кратке, скоро елиптичне реченице, што опет сведочи о евидентном лексичком сиромаштву.

Стилске рогобатности у већини случајева указују да постоји раскорак између жељеног и написаног. Наравно, није реч само о помањкању речи, већ и о непостојању осећања за релације, нијансе и одржавање стилског јединства. Помањкање стилских средстава у таквим ученичким задацима указује да су читалачке навике таквих ученике неизграђене и да је број прочитаних књига у току школске године веома мали. Свакако треба споменути и усвајање постојећих образовних стандарда за српски језик који би требало да наставницима олакшају вредновање постигнућа ученика на различитим нивоима. Стандарди нам користе као мерни инструменти помоћу којих ћемо утврдити шта је постигнуто и у коликој мери. Они су, пре свега, намењени наставницима, али не да би прописали методичке приступе које наставник треба да користи већ да би му пружили повратну информацију.

Испитивање грешака у овом раду односи се на две области *Граматика, лексика народни и књижевни језик и Писано изражавање* и то на сва ти нивоа постигнућа. Посебна пажња посвећена је писању. За разлику од прошлости када је усмена комуникација била доминантна, у савременом добу све важнија постаје писана комуникација, посебно са развојем информационих технологија. Због тога је неопходно развити способност прецизног и јасног изражавања мисли писаним језиком.

С намером да утврдимо тренутно стање у познавању правописа ученика старијих разреда основне школе направили смо попис грешака на једном писменом задатку ученика шестог, седмог и осмог разреда београдске основне школе „Владимир Роловић“ (50 шестог, 50 седмог и 29 задатака осмог разреда).

Анализирајући ове грешке долазимо до закључка да постоји тенденција опадања постигнућа у области Писаног изражавања у којој су дати правописни стандарди као и да ученици не испуњавају основни стандард ове области *СЈ.1.2.1. зна и користи оба писма (ћирилицу и латиницу)*. Иако се овакав стандард налази и у Првом циклусу образовање ученици га не савладају што остаје један од већих проблема у старијим разредима.

Навешћемо стандарде *Писаног изражавања* за правопис у сва три нивоа постигнућа и истаћи да основни ниво треба да савлада 80% ученика, средњи ниво 50% и напредни 20% ученика.

СЈ.1.2.8. примењује правописну норму (из сваке правописне области) у једноставним примерима

CJ.2.2.4. зна основне особине говорног и писаног језика

CJ.2.2.5. зна правописну норму и примењује је у већини случајева

CJ.3.2.5. зна и доследно примењује правописну норму.

Ови стандарди представљају функционалну писменост и релевантни су за свакодневни живот.

Табела 1. Класификација грешака

ПРАВОПИСНЕ	71	55,3%
ГРАМАТИЧКЕ/ Правописне	16	12,40%
СТИЛСКЕ	52	40,31%
УКУПАН БРОЈ ГРЕШАКА	139	

Табела 2. Правописне грешке

Мешање латинице и ћирилице	4	3,1%
Употреба тачке и запете	1	0,77%
Дељење речи на слоге	2	1,55%
Мешање Ћ и Ч, Ђ и Џ	3	2,32%
Глас Ј на погрешном месту	4	3,1%
Писање великог слова	12	9,30%
Састављено – растављено	19	14,72%
Писање скраћеница	2	1,55%
Изостављање гласа Ј	3	2,32%

За испитивање коришћени писмени задаци 129 ученика Основне школе „Владимир Роловић” из Београда од петог до осмог разреда.

ПРИЛОГ

Избор погрешака

ПРАВОПИСНЕ

Најишао

Држава

јужна Америка

Вук Карацић

Затошто

Итд

нова година

стигли

Маље-н

Незнам

Реко

давор (име)

најлепши
дали
нинакога
нељути
коима
шарац
Турске власти
Децембар (погрешно вел. слово)
Неслушати
Када сам требала да
Турци
Ћега
Неби
рећићу
погодијо
зауставијо
постои
мои
прецедник
самном
ће мо
нај смешнији
посо
божић
србски
можда
поправи-о
Црвени Трг
Скраја
нови завет
отшкринут
Предчас
ми би смо
у приповетци
из нутра
др. Јова Хаџић
отићиће
најачи
залажеће сунце
ни сам
пропијо се

Црна гора
 Своим
 Сватио сам
 Не правда
 Нерзумемо
 Не спретни
 Ућеник
 Пуститега
 Ђак новца
 Незадиркују
 Немогу
 палићко језеро
 золошки врт
 могули
 (ја) волео би
 Да се неподсмевају

ГРАМАТИЧКЕ/ ПРАВОПИСНЕ

Моја сестра и ја бих декорисла кућу
 Сви би били срећни и задовољни
 Одемо у моју собу јел нам је досадно
 Спремали смо колаче, печења и остала битна јела
 После заслађења са тортом
 Када смо требали да кренемо
 Трчо, стиго
 Исчекивао
 Плакајући
 Одхранио
 Деца бих ми улепшала живот
 Оженио се са Аном
 Задиркивају
 Сви бих гледали мене
 Да се не сикира

СТИЛСКЕ

Један од најбољих празника (лепших)
 Кренула сам да једем
 Ушла сам у мој ауто
 Супер (добор)

Кренули смо да се возимо
Било нам је супер
Вршимо услуге шивења
Претила му је опасност по живот
Мост има много прича везаних за њега
Позитивне врлине
Није нам било zgodно за јести на улици
Километарска реченица*
Непостоји нови ред*
За цабе
Јернеј Копитар сензор за словенска издања
У недостатку основних ресурса за живот
Пуно њих имају тврдоглавост
Кад се појави већи ветар
Жели да уђе у дуг разговор
Место лепо за инспирисати се
Мој животни хоби је да будем новинар
Гости седну на столице од стола
Трава се буди и излази из земље спремна сечење
Убијавшии толико непријатеља постао је много богат
За ручак једемо прасе
Осећам да сам увучен у себе
Врши се неправда над њим
Уместо патњом и осећајом
Најчешће се односи неправда на физички изглед и смешног имена
Неправду над мојом другарицом
Ожиљци по лицу
Зашто вређати пуније људе, због вређања они гладују
Догодиле су ми се многе ситауације у којима ме нико није разумео ни
веровао
Никоме не прија да му причају зло као и ја
Да будем још добрији
Ја нисам ни сањала да ћу баш ја ићи са моје две другарице
Кад би смо се сетили како нам је можда би смо да се ругамо другима
Ја сам раздвојио дечаке што су се потукли
А она се кренула сијати
Кад смо дошли у пети а он је што би рекли одрасли одрастао
Осећај који сам осетила
Савки минут међу мојим идолом били су изванредни
У сваком човечјем животу
На мене су јела оставила највећи утицај

Утакмица против клуба из Београда
 Пут је био мало трукцаст
 Можда некад не мислимо све лепе ствари о некоме
 Људи уместо да помажу једно другоме
 Модрице у прсту
 Јако је ружно кад неко подсмева некога
 Зраци су ми падали на очи
 Ветар је слабо дувао дижући моју косу

ЛИТЕРАТУРА:

- Ђорђевић, М. (2013): *Књижевност у знаци кризе*. Београд, Србика
- Равловић-Бабић, Д. и А. Ваукал (2009): *Разумевање прочитаног, PISA 2003 и PISA 2006*
- Шипка, М. (2008) : *Култура говора*, Нови Сад, Прометеј

ПРЕПОРУЧЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Рборић, В. (2004): *Правопис српског језика у наставној пракси*. Београд: Филолошки факултет.
- Рборић, В. (2008): *Šта читају наші средношколци?* Предаванје на 49. Републичком зимском семинару за наставнике и професоре српског језика и књижевности. Београд.
- Бугарски, Р. (1986): *Језик у друштву*. Београд: Просвета.
- Бугарски, Р. (1996): *Увод у општу лингвистику*. Београд: Ћигоја штампа.
- Драгићевић, Р. (2007): *Српски језик и језичка култура за 5. разред основне школе*. Београд: Завод за удџбенике
- Милановић, А. (2006): *Српски језик за седми разред основне школе*. Београд: Завод за удџбенике и наставна средства.
- Николић, М. и М. Николић (2007): *Српски језик и култура изражавања за 6. разред основне школе*. Београд: Завод за удџбенике.
- Стевановић Ј., Максић С, Тењовић Ј, *Писмено изражавање ученика основне школе*, Институт за педагошка истраживања, Београд Филозофски факултет, Београд

PROBLEMS OF CULTURE OF WRITTEN EXPRESSION IN PRIMARY SCHOOL

Marina V. Zlatić. Jelena Đ. Đorđević

Abstract: This paper investigates the issue of the culture of written expression in primary school students. Starting from the fact that teaching practices increasingly points to the fact that knowledge of rules of writing in primary school students presents the weakest link in teaching Serbian language, we sought to describe the problem, point to the possible causes, propose measures and illustrate all this on concrete examples of students' essays. Our microinvestigation showed that primary school students display considerably poorer mastery of rules of writing than previously thought, to the extent that it presents a serious obstacle in language teaching as well as in other areas of educational process.

Key terms: culture of written expression, teaching, rules of writing, style, language, primary school.

Марина В. Златић, Основна школа „Чибуквачки партизани“, Краљево
marinazlatic@gmail.com

Јелена Ђ. Ђорђевић, Основна школа „Владимир Роловић“, Београд
jelenadjordjevic@gmail.com

Примљен 25. фебруара 2014.

Прихваћен: 18. априла 2014.